

Direcció Newsletter: Esther Grau, Diana Marre i Beatriz San Román

Continguts: M. Bruna Alvarez

Edició, Format i Difusió: Sofía Gaggiotti

ISSN: 2013-2956

LES CONSTRUCCIONS CULTURALS SOBRE LA MATERNITAT, LA PATERNITAT, LA INFÀNCIA I L'ÀMBIT LABORAL

Què són les construccions culturals?

Quan parlem de construccions culturals fem referència a allò que donem per fet, per *sentit comú*, i per tant, no ens acostumem a qüestionar, ni d'on ve, ni per què pensem així. Doncs, la nostra quotidianitat, la de la nostra societat queda muntada sobre una sèrie de concepcions i una manera d'entendre el món, que ens sembla *natural, única i lògica*.

Això ho fan totes les societats del món. I és precisament això, juntament amb altres coses, el que constitueix una cultura, una identitat; de manera que quan ens trobem amb *l'altre*, sovint es posen de manifest aquestes diferents maneres d'entendre el món que ens poden fer certa gràcia, semblar curiositats, o ens poden portar a conflictes més o menys greus.

El que permeten les ciències socials, i en concret l'antropologia i la història, és saber que hi ha moltes maneres de veure i viure el món, discernir el perquè entenem el món de la manera que l'entendem, i d'on ve el *sentit comú* de les societats, també de la nostra.

Així doncs, el que pretenc en aquesta petita reflexió és plantejar i qüestionar quines conseqüències té en la nostra vida quotidiana, el fet que entenguem la maternitat, la paternitat, la infància i el món laboral de la manera que ho fem.

Plantejaré quins són els discursos actuals de la societat catalana sobre la maternitat, la paternitat, el món laboral i la infància, i quina ha estat la seva construcció històrica, amb l'objectiu d'intentar saber quines són les conseqüències quotidianes de l'aplicació d'aquests discursos.

Aquesta Newsletter es publica amb el recolzament del Ministeri de Ciència i Innovació a través del projecte I+D *Adopció Internacional y Nacional: Familia, educación y pertenencia: perspectivas interdisciplinarias y comparativas* (MICIN CSO2009-14763-C03-01 subprograma SOCI)

CONTRADICCIONS ACTUALS ENTRE ELS DISCURSOS I LES PRÀCTIQUES

Sharon Hays va publicar el 1996 un llibre titulat *Las contradicciones de la maternidad*, basat en una etnografia realitzada a EE.UU., però que sembla que és força vigent en l'actualitat a l'Estat Espanyol.

La situació que ella descriu és que mentre que la maternitat és concebuda com una font de satisfacció per a la dona també està socialment criminalitzat que una dona renunciï a la seva carrera professional en el moment de ser mare, perquè el món laboral és concebut com un espai de desenvolupament, realització personal i alliberament. Alhora, però, s'espera que la dona desenvolupi una maternitat intensiva, en l'àmbit privat, discurs vinculat a la seva satisfacció personal i al bon desenvolupament de l'infant.

Aquesta paradoxa qüestiona com concebem el món laboral i com concebem la infància en relació a la maternitat i a la paternitat.

L'àmbit laboral ha estat un àmbit tradicionalment masculí, tot i que les dones de classe obrera i camperoles han treballat sempre. D'aquesta manera, quan la dona va començar a incorporar-se d'una manera massiva a

l'àmbit laboral, al final dels anys 70 a l'Estat Espanyol, ho fa com l'assoliment d'un dret, és a dir, pot visibilitzar-se públicament. I aquest procés es produeix al final de la dictadura franquista, amb l'assoliment de la democràcia, i en conseqüència amb una reforma legal important pel què fa a la discriminació legal de la dona durant el Règim franquista.

El model laboral on s'incorpora la dona d'una manera massiva, era un model basat en la divisió sexual del treball i de l'espai, de manera que el model laboral actual, hereu del model de l'època de la dictadura, és un model d'horaris rígids, molt poc flexible, de presència obligatòria i gran dedicació horària. Alhora, tant durant els anys 70 com en l'actualitat, es continua considerant la dona com a responsable gairebé exclusiva de la criança dels fills/es.

Això, a la pràctica, es veu reflectit en diverses notícies de premsa amb titulars com *Aído alerta de que la mujer es la primera en salir del mercado laboral en época de reajuste económico* (El Periódico, 24 de juny 2008), o *La larga jornada laboral dificulta al máximo las gestiones domésticas* (El Periódico, 6 d'octubre 2009) o *Hay vida más allá de la jornada completa* (El País, 1 d'abril de 2011).

Cal recordar que el terme de conciliació entre la vida familiar i la vida laboral neix a la dècada dels anys 90, en l'àmbit de les polítiques públiques europees. En aquests vint anys transcorreguts, el terme s'ha popularitzat i és usat de manera habitual en el llenguatge col·loquial.

Aquestes polítiques han emfatitzat i valoritzat el temps invertit en el treball remunerat, és a dir, el temps i l'espai públic, mentre que el treball de la cura i domèstic ha continuat desvaloritzat i invisibilitzat, i sent concebut com un temps i un espai privats. Les beneficiàries de les polítiques de conciliació de la Unió Europea han estat bàsicament les dones, ja que es concep que són elles les qui han de conciliar el treball en

l'àmbit privat i en l'àmbit públic, per estar en desigualtat de condicions d'accés al món laboral remunerat, tradicionalment masculí.

Una investigació duta a terme per Macinnes afirma que *“la conciliación nace como fruto de las políticas europeas y no como demanda social explícita por parte de las personas ocupadas. Sus últimos análisis sugieren, incluso, que la finalidad de esas políticas no es tanto facilitar la conciliación de las trabajadoras como paliar la baja fecundidad que afecta por lo general a los países de la UE”* (Torns, 2005).

Actualment, les polítiques públiques parlen també de corresponsabilitat, per referir-se a un model d'organització familiar, on tant homes com dones participin d'una manera activa en les tasques de cura, tant de la llar, com dels infants, com de les persones grans. Però la incisió que aquesta paraula té en la pràctica quotidiana és minoritària. Tot i que cada vegada més homes participen de les tasques de criança, i cal destacar que és una tendència positiva cap a l'equitat de gènere, el trànsit entre l'àmbit públic i el privat és molt més fluid pels homes que per a les dones. Considerant que, segons la divisió sexual del treball, el seu espai propi és l'àmbit públic, passen entre el públic i el privat amb certa comoditat i amb certa capacitat d'elecció, ja que qui es considera la principal responsable de l'àmbit privat és la dona, de manera que els homes poden escollir quan entrar en l'àmbit privat i de quina manera fer-ho. Així doncs, en diversos estudis dels Usos dels Temps (Abril, 2009; Brullet, 2009), es constata que els homes acostumen a realitzar les tasques menys feixugues de l'àmbit domèstic, com compartir espai lúdic amb els fills/es.

Així doncs, les nostres construccions culturals continuen estant marcades per la divisió sexual del treball i dels àmbits públics i privats, però tot i les noves tendències socials, com els nous models de masculinitats, que rebutgen el model identitari masculí de la masculinitat masclista, com les polítiques públiques, centren les seves línies d'actuació en els individus o en les famílies, i hi ha poques accions per canviar el model laboral i flexibilitzar-lo. Cal especificar que flexibilitzar el mercat laboral no ha d'implicar una pèrdua de drets del treballador/a o de l'autònom/a, sinó que implica un canvi social en l'organització laboral, on l'horari es pugui adaptar a les necessitats dels treballadors/es, alhora que realitzar teletreball i altres.

Aquesta desigualtat de gènere estructural, basada en una construcció històrico-cultural de la divisió sexual del treball, es pot descriure com una forma de violència simbòlica vers les dones, ja que la preferència a desenvolupar una carrera professional retarda o limita la seva maternitat, que després haurà de resoldre a través de tècniques de reproducció assistida o de l'adopció (Marre, 2009).

Una mare d'un nen de 10 anys m'explicava que *"(...) el que si que m'ha passat, és perdre alguna oportunitat de millorar, dins la feina on estic. Com per exemple de dir, vine tot el dia, i anar adquirint doncs més rol, perquè és una feina molt absorbent. La gent que fan tot el dia potser apareixen a les 9h per casa seva, i tot el dia amunt i avall. Llavors, jo va arribar un moment que vaig plantejar-me què fer. Si m'implicava del tot a la feina, sabia que podia arribar més amunt (...). Les hores que tens a casa ja t'absorbeixen, no només pel nen, sinó per la casa també... si ets una mica que vols portar les coses bé, d'hores no te'n sobren (...). Em fa molta llàstima alguna companya que tinc i que arriben cada dia a les 9h del vespre a casa seva, i que tenen dos crios petits, i només els veuen el dissabte i el diumenge. I a vegades amb una cara de pena t'estan dient, és que no els veig. Jo no m'arrepenteixo mai d'haver decidit guanyar menys diners i de poder estar millor professionalment pel fet de poder estar amb el meu fill"* (Aurora).

Aquest testimoni explica d'una manera clara la situació. És una excel·lent mare perquè ha renunciat a dues hores diàries de les seves obligacions laborals, amb la consegüent renúncia de sou, per tal de poder estar amb el seu fill i portar la casa. Alhora és una excel·lent professional, perquè durant les hores que és a la feina rendeix al màxim, per compensar que a la tarda ella no hi serà. Ella ho viu com una elecció personal, que li produeix satisfacció. Es troba, però, en un context general on no es facilita que homes i dones puguin treballar amb igualtat de condicions, i alhora no es produeix cap reivindicació de canvi d'estructura i cultura laboral.

Un altre element que cal considerar és què entenem per infància, o què entenem que és un nen/a. Històricament, els nens/es es criaven al carrer. Aquest era un espai de creixement personal, de llibertat, on el que s'aprenia no estava vinculat directament al món adult, sinó a les xarxes socials que els propis infants creaven, normalment amb gent de diferent edat que també ocupava el carrer. Per tant, era un espai propi on el control dels adults era escàs.

En les ciutats catalanes, a partir dels anys 50, es comença a limitar l'accés dels infants al carrer, fins arribar a l'actualitat, on el carrer no és un espai pels infants ni ocupat per ells, i socialment s'han deixat de veure grups de nens/es jugant al carrer, excepte en alguns pobles o àrees rurals on encara es manté aquesta socialització. D'aquesta manera, l'espai públic que els infants poden utilitzar s'ha limitat als parcs infantils, on comparteixen espai amb els gossos, normalment sobreocupats en determinades hores del dia, amb un espai limitat als usos dissenyats i sota un control permanent dels adults responsables.

De manera que l'espai públic, tradicionalment limitat per a les dones, ara és també limitat als infants. Tal com cita Marc Prensky, "*Hace un siglo no se escuchaba a medio mundo: las mujeres. Hoy no se escucha a otro medio: las personas menores de 25 años*". Això implica que un adult ha de respondre d'aquell infant, de manera que els infants han perdut capacitat d'agència. Es produeix també una altra contradicció: la societat demanda una gran responsabilitat al pare i a la mare respecte als fills/es, especialment a la mare, però les tasques de cura i el temps que els infants han d'estar sota la tutela dels progenitors ha augmentat, en contra de la disponibilitat de temps dels propis adults, que cada vegada han de dedicar més temps a la tasca laboral.

Per concloure, cal ser conscients que les construccions culturals que tenim de la maternitat, la paternitat i l'àmbit laboral, tenen una clara herència del model tradicional imposat durant quaranta anys per la dictadura militar franquista. Això dificulta l'assoliment d'un model de gènere d'igual estatus, on l'home i la dona tinguin els mateixos drets i les mateixes responsabilitats en l'àmbit públic i en l'àmbit privat. Alhora es produeix una divisió espacial entre el món adult i el món dels infants, que són apartats de l'àmbit públic, fet que situa els nens/es en un espai privat, i en certa manera, els invisibilitza.

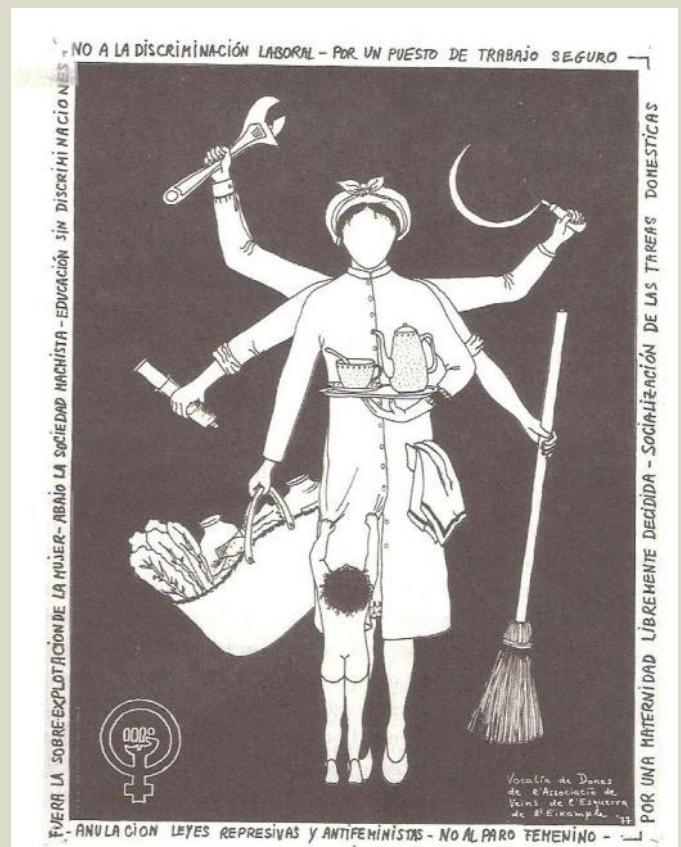
REFLEXIONEM

COM HEM ARRIBAT FINS AQUÍ

Molts dels principis de la nostra societat es basen en conceptes apareguts al segle XVIII, amb el pensament il·lustrat i la Revolució Francesa, que van marcar un punt d'inflexió important respecte al pensament anterior. Al segle XIX, amb el procés d'industrialització, es generen unes noves dinàmiques socials que impliquen d'una manera clara la burgesia, com a classe dominant i creadora dels discursos hegemònics, versus una classe obrera, acceptadora d'aquests discursos i alhora generadora de discursos propis.

En aquest context, a partir del pensament il·lustrat, es genera un procés de *naturalització* de la maternitat que no existia en èpoques anteriors, de manera que la dona és mare per naturalesa, i s'associen a la naturalesa una sèrie de sentiments i obligacions vers els infants propis de les dones, però no dels homes.

Com que la dona és mare per *naturalesa*, la principal tasca en la seva vida és cuidar els infants, i per tant, l'espai propi de la dona és l'àmbit domèstic. És així que es produeix la divisió entre l'espai privat, vinculat a la dona i als infants, i l'espai públic, espai específic de l'home, on desenvolupa les seves activitats laborals per mantenir econòmicament a la seva dona i als seus fills/es. Es genera així, un model de divisió sexual del treball, on la dona s'ocupa de la cria i la cura des de l'àmbit domèstic (*housekeeper*) i l'home és el proveïdor principal (*breadwinner*).

Aquesta construcció cultural es consolida plenament al segle XIX, curiosament quan en l'inici del procés d'industrialització eren les dones les principals treballadores en la indústria tèxtil, i per tant, la pràctica de la classe obrera no anava d'acord amb el discurs dominant burgès. Alhora, les pròpies dones burgeses van trigar força temps a ocupar-se personalment de l'al·letament dels seus fills/es ja que, com que gaudien de mitjans econòmics, pagaven a les dides per tal que les "alliberessin" de les tasques de criança dels nadons.

També durant aquest període, els infants són *bons* per naturalesa, alhora que progressivament són institucionalitzats en escoles, especialment des de l'inici del segle XX quan la infància comença a ser considerada una etapa amb característiques pròpies i diferencials.

La particularitat de la història de l'Estat Espanyol, ha fet que després d'un breu parèntesi en la II República (1931-1936) -quan es van promoure canvis polítics importants pel què fa a les qüestions de gènere, com l'assoliment del vot de les dones en la Constitució del 1931 o la llei del divorci el 1932, alhora que Federica Montseny va ser la primera dona ministra en un govern de l'Europa Occidental-, i després del cop d'estat que va dur a tres anys de Guerra Civil i a quaranta anys d'una dictadura militar, hi hagués una important regressió. El franquisme va retornar a la pàtria-nació l'ordre moral que s'havia perdut durant la Segona República amb l'inici del reconeixement de la igualtat de drets de l'home i la dona, i el feminisme i les peticions d'igualtat van ser considerades com a ideologies corruptores de la dona, ja que negaven el seu deure *natural* de ser mare.

La identitat femenina es desenvolupava a partir, única i exclusivament, de la maternitat, de manera que la dona es realitzava individualment i socialment des de l'experiència de ser mare, i la seva missió era educar els seus fills en els ideals i els valors del Règim. Al mateix temps s'anul·la la sexualitat femenina i es generen mecanismes de control social

pel control del cos de la dona dins la moral catòlica i la moral feixista.

L'acceptació dels valors femenins potenciats pel Règim com l'abnegació, l'entrega, els sentiments religiosos i sobretot la maternitat, invisibilitzant la sexualitat femenina, es concebien com a *naturals* i, per tant, inqüestionables, reforçats per l'església catòlica amb l'exemple de virginitat i maternitat de la Verge Maria.

Des de la ciència mèdica, el Cap dels Serveis Psiquiàtrics militars, el psiquiatra Vallejo Nájera, modela tot un discurs entorn la dona a qui compara amb les criatures i amb els animals, i la situa en l'espai *natural*, on encara no ha arribat -o no ha estat del tot domesticat- per la *cultura*.

Per tal de reforçar aquest ideal de feminitat es creen institucions públiques perquè el difonguin amb tot el seu contingut com la *Sección Femenina de la Falange*, *el Servicio Social*, *el Patronato de Protección de la Mujer*, i les ordres religioses femenines, que compartien el mateix ideal, de manera que les dones solteres podien exercir un tipus de maternitat pública ocupant-se de les tasques de cura als fills de la pàtria.

La legislació acompanya aquest ideal de feminitat anul·lant tots els drets laborals i socials de les dones, i deixant-les sempre emparades per un home.

Paral·lelament es fomenta un ideal de masculinitat, basat en el patriarcat, segons el qual l'home ha de ser el proveïdor econòmic de la família; es genera una concepció de sobrevaloració del treball a través del qual es dóna identitat a l'home però també estatus a la família.

La jerarquia del món laboral en què es valora una obediència absoluta al cap, es reproduïx en el sí de la família, on l'autoritat recau en el *pater familias* i la resta de membres han d'obeir. De manera que es potencia el model de família autoritària.

D'aquesta manera es fomenta i es revaloritza la separació de l'àmbit domèstic, propi de les dones on la llar és el seu símbol identitari, de l'àmbit públic, masculinitzat, on l'home construeix la seva pròpia identitat.

Amb la mort del dictador i l'entrada a la democràcia es produeixen molts canvis en l'assoliment de llibertats i drets, com per exemple el retorn de les capacitats jurídiques a les dones casades (1975), la llei del divorci (1981), la despenalització de l'adulteri i l'ús dels anticonceptius (1978), o la llei d'igualtat de tracte laboral (1980). Cal destacar la importància de la Constitució Espanyola del 1978 en la que es declara la igualtat jurídica entre dones i homes (Art. 14). En aquell moment surten a la llum les reivindicacions feministes sota el lema *el personal és polític*. La maternitat, gràcies als anticonceptius, es converteix en una opció, en una elecció. En aquest punt cal destacar la importància del control de la descendència que exercien els matrimonis durant el règim franquista utilitzant la *marxa enrere*, tot i els discursos pronatalistes del Règim, tal i com evidencien els següents testimonis:

“Fèieu servir algun mètode anticonceptiu?”

No, mai! Ell sempre tenia aquella deixò de dir, nem altanto... i a recular. Si que havíem fet servir algun preservatiu, però a ell no li agradava pas. Ell n'havia comprat algun, però no li agradava pas. I bueno, doncs deixa-m'ho, ell ja estava altanto, perquè mai vaig tenir ni un avort ni res. I quan vam tenir la Dolors va ser perquè la vam buscar, això si. (...) I després ja no, no calia, no ens convenia tanta canalla, perquè també porten molts gastos i molts embolics, i no saps pas què és el que demanes. I ho vam fer d'aquesta manera. La Dolors si que era buscada, però l'Antonio, sense pensar res! (...) És allò que dèiem, i si anéssim per un altre, ara si en tinguéssim un altre... i vam dir ah, bueno. I el dia que ho vam anar a provar ja està. A vegades ell deia si jo no estigués tant al tanto ens haguéssim carregat de canalla, perquè el primer dia, ja m'hi vaig quedar de seguida” (Marina. És mare d'un nen i una nena als anys 40).

“Bueno no poníamos medios, el medio de marcha atrás y punto. Y eso era un sacrificio también por parte nuestra, pero no lo veíamos bien eso de tomar pastillas o preservativos y cosas de éstas no...” (Marcos. És pare d'un nen als anys 70).

Aquests testimonis emfatitzen el paper actiu de l'home en el control de la descendència, mentre no es va generalitzar l'ús dels anticonceptius, que van permetre separar el sexe de la reproducció d'una manera definitiva.

Per altra banda, la dona surt a l'àmbit públic amb la incorporació massiva a l'àmbit laboral, però no abandona les tasques tradicionalment assignades a l'àmbit domèstic -convertint-se en una *superwoman*-, i sovint realitza una doble jornada.

Els canvis en els models familiars s'acceleren a partir dels anys 90 amb la visibilització de diferents models de família: parelles heterosexuales, parelles de fet, famílies monomarentals o monoparentals, homoparentals i altres.

Ideològicament, la família ha deixat de basar-se en aquella família centrada en la divisió sexual del treball, on el pare era la màxima autoritat de la unitat familiar, per transformar-se en una família on els dos progenitors tenen la responsabilitat del sostén econòmic. La família s'ha convertit en un ens més dialogant i democràtic. Així doncs, es produeix un canvi de la família simbiòtica, en què els dos progenitors aporten aspectes diferencials a la unitat familiar, a la família simètrica, on els dos progenitors desenvolupen, teòricament, les mateixes tasques.

L'estructura familiar s'ha nuclearitzat, de forma que sota el mateix sostre acostumen a viure-hi dues generacions, però majoritàriament els llaços amb els ascendents dels progenitors es mantenen d'una manera estreta i propera, amb una proximitat física evident, de manera que es parla d'una família nuclear ampliada.

Així doncs, queda palès que la institució familiar continua tenint un valor primordial pels individus, que mantenen llaços de lleialtat i obligació entre els seus integrants.

EXPLOTACION: UTILIZACION DEL TIEMPO Y EL TRABAJO DE LAS MUJERES EN BENEFICIO DE OTROS

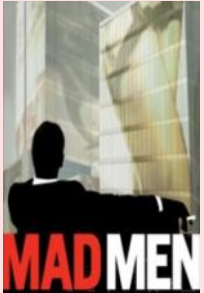
...PER VEURE

- **Clara Campoamor, la mujer olvidada.** Miniserie. Directora: Laura Mañá. País: Espanya 2011. Es tracta d'una miniserie produïda per Miriam Porté i retransmesa per RTVE, basada en la novel·la *Clara Campoamor y su lucha por el voto femenino* (Isaías Lafuente). La miniserie mostra com en la recent inaugurada II República s'aconsegueix incloure el vot de les dones en la Constitució de 1931, amb la parlamentària Clara Campoamor del Partit Radical, al capdavant de la defensa del vot femení. La miniserie mostra, a manera d'homenatge, com el vot femení transcendeix la ideologia de dretes o d'esquerres, alhora que la pròpia adscripció sexual, ja que Clara Campoamor ha d'afrontar el seu discurs a una altra parlamentària, Victoria Kent (Esquerra Republicana), en contra del vot femení per associar-lo a la influència que els capellans tenien sobre les dones.

- **Una mamá en apuros.** Directora: Katherine Dieckmann. País: USA, 2009. Comèdia en la que una mare de família intenta gestionar el seu dia a dia com a mare, havent deixat enrere el seu somni d'escriptora. De sobte intenta contestar una pregunta: *Què és per tu la maternitat?*, per tal de presentar un article a un concurs que li permetria retrobar-se amb ella mateixa i els somnis temporalment aparcats. Mentrestant, el seu marit sembla no adonar-se dels dilemes que pateix la protagonista.

- **Infidels.** Producció de TV3 i Diagonal Televisió. Espanya, 2009. Cinc dones que són amigues mostren la seva experiència vital entorn la parella, la maternitat, l'entorn laboral, la sexualitat..., i on els homes en són també protagonistes. Es tracta d'una sèrie innovadora, alhora que qüestiona d'una manera subtil alguns dels discursos hegemònics sobre la identitat femenina i masculina, sense deixar totalment de banda l'estereotip d'amor romàntic i parella estable reservat pel final de la sèrie.

- **Mad Men.** Sèrie de televisió creada per Mathew Weiner i produïda per Lionsgate televisió. La sèrie està ambientada a Nova York, a mitjans dels anys 60, on es veu el funcionament d'una empresa de publicitat. La sèrie mostra com un executiu, i les seves dones, negocien a la sala de reunions i al llit, per tal que la resta d'executius no li facin ombra. La sèrie mostra els rols de gènere, explorant la naturalesa humana, enfront del model tradicional de família (anys 60). En les seves quatre temporades, la sèrie ha guanyat nombrosos premis.

...PER LLEGIR

- Abril, P; Romero, A; Borràs, V. 2009. *Els homes i els seus temps: hegemonia, negociació i resistència*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona.
- Alberdi, Inés y Pilar Escario 2007. *Los hombres jóvenes y la paternidad*. Madrid: Fundación BBVA.
- Brullet, C. coord. 2009. *Temps i cura. La corresponsabilitat social de la cura a la vida quotidiana*. Generalitat de Catalunya. Departament d'Acció Social i Ciutadana.
- Bustelo, M. y Emanuela L. 2007. *Políticas de igualdad en España y en Europa*. Madrid: Cátedra.
- Edwards, J. & C. Salazar eds. 2009. *European kinship in the age of biotechnology*. Oxford-New York: Berghahn Books.
- Erenreich, Barbara and Deirdre English 2010 [1978]. *Por tu propio bien. 150 años de consejos expertos a mujeres*. Madrid: Capitán Swing.
- Gabarró, D. 2008. *Transformar a los hombres, un reto social*.
- “Gender equality for human development”. 2011. *Mother Pelican* vol. 7. no. 4. Hays, S. [1996] 2000. *Las contradicciones culturales de la maternidad*. Barcelona: Paidós.
- Imatz, E. 2010. *Convertirse en madre. Etnografía del tiempo de gestación*. Madrid: Cátedra. Colección Feminismos.
- Marre, D. 2009. “Los silencios de la adopción”. *Revista de Antropología Social*, no. 18. Pp. 97-126.
- McCourt, Ch. Ed. 2009. *Childbirth, midwifery and concepts of time*. New York-Oxford: Berghahn Books.
- Russell Hochschild, A. 2008 [2003]. *La mercantilización de la vida íntima. Apuntes de la casa y el trabajo*. Buenos Aires: Katz.
- Tobío, Constanza et al. 2010. *El cuidado de las personas. Un reto para el siglo XXI*. Barcelona: Fundació La Caixa.
- Tobío, Constanza 2005. *Madres que trabajan. Dilemas y estrategias*. Madrid: Cátedra.
- Torns, T. 2005: “De la imposible conciliación a los permanentes malos arreglos”, *Cuadernos de Relaciones Laborales*, 23, núm. 1, pag. 15-33.

AFIN

- Villar Notario, Antonio et al. 2010. *Mujeres y mercado laboral en España: cuatro estudios sobre la discriminación salarial y la segregación laboral*. Madrid: Fundación BBVA.
- Valiente, Celia. 2008. Las mujeres en España desde 1975: destacados avances en ausencia de ciertos debates. En Pérez Díaz, Víctor, coord. *Modernidad, crisis y globalización: problemas de política y cultura*. Colección Mediterráneo Económico número 14.
- Zelizer, Viviana A. 2009 [2005]. *La negociación de la intimidad*. Buenos Aires: Fondo de Cultura Económica.

...PER LLEGIR MÉS

- AGENCIAS 2008. "Aído alerta de que la mujer es la primera en salir del mercado laboral en época de reajuste económico". Madrid: *El Periódico*.
- Carbajosa, A. 2008. Queremos niños. Protejamos a sus madres, *El País* 01/10/2008.
- E. DE B 2009. El sueldo medio de un hombre fue en 2007 un 34 % superior al de una mujer, *El País*, 22/09/2009
- Gallardo, Á. 2009. "Aumenta el número de españolas que deciden ser madres sin pareja", *El Periódico* 05/08/2009.
- Gastesi, A. 2009. Un estudio concluye que la discriminación de género es rentable, *La Vanguardia* 19/09/2009.
- Gesto, M. 2010. España quiere aprender conciliación laboral de Noruega. *Qué!*
- Julve, R. 2009. "La larga jornada laboral dificulta al máximo las gestiones domésticas", *El País* 06/10/2009.
- Manrique, W. 2009. Para liberarnos explotamos a las inmigrantes, *El País* 17/10/2009.
- Morán, C. 2008. Obligadas a elegir: trabajo o hijos, *El País* 03/03/2008.
- Morán, C. 2008. El dilema de una maternidad pública, *El País* 14/04/2008.
- Morán C. 2008. La supermujer se extingue, *El País* 07/04/2008
- Rodríguez de Paz, A. y López, C. 2009. La mujer más lejos del ascenso, *La Vanguardia* 01/08/2009.
- Sahuquillo, M. R. 2009. "A veces las mujeres conciliamos a través de la desigualdad", *El País* 06/07/2009.
- Sánchez Silva, C. 2009. La crisis amenaza la revolución de la mujer, *El País* 08/03/2009.
- Sánchez-Vallejo, Ma. Antonia. 2009. "La vida sin tiempos muertos", *El País* 11/07/2009.

LINKS D'INTERÈS

- <http://www.ahige.org/>: Asociación de Hombres por la Igualdad de Género. Associació d'homes que ha inclòs la lluita feminista en les seves agendes, entenent que l'equitat entre homes i dones produirà una societat millor.
- <http://www.homesigualitaris.cat>: Associació d'homes vinculada a la AHIGE, de Catalunya. A la web es poden trobar materials i recursos de descàrrega gratuïta.
- <http://www.uab.cat/observatori-igualtat/>: inicialment encarat a detectar les desigualtats entre homes i dones en l'àmbit universitari, amplia el seu camp d'actuació a col·lectius que es puguin veure desfavorables per situació de discapacitat o situació econòmica i social. Pública temporalment un butlletí amb recursos molt interessants.
- <http://www20.gencat.cat/portal/site/icdones>: Institut Català de les Dones de la Generalitat de Catalunya. Web on es pot trobar informació sobre el servei i recursos en línea.

ESDEVENIMENTS RECENTS

- Early Childhood in Developing World Contexts International Conference. University College Cork, Ireland. April 7th - 8th 2011.
- New Worlds of Adoption: Research-Based Interventions Promoting Attachment. Campus Center Hotel, University of Massachusetts Amherst. April 8, 2011.
- 39th Conference of the National Association for Ethnic Studies. Claremont Graduate University. Claremont, CA. April 7-9, 2011.
- Association of American Geographers, Annual Meeting 2011. Tema del Meeting "Geographies of Youth, Gender and Ethnicity" Seattle, April 12th-16th, 2011.

PROPERES ESDEVENIMENTS D'INTERÈS

- Jornades “Dones del segle XX. Reptes del feminisme”, organitzades per la Càtedra de Estudios de las Mujeres ‘Leonor de Guzmán’ de la Universidad de Córdoba. L’activitat es celebrarà el 4 d’abril de 2011, a Còrdova.
- I Congrés Internacional sobre Gènere, Desenvolupament i Textualitat, organitzat per la Càtedra UNESCO dones, desenvolupament i cultures i el Grup d’Estudis de gènere: traducció, història i comunicació del Centre d’Estudis Interdisciplinaris de la Dona de la Universitat de Vic. El congrés se celebrarà del 15 al 17 de juny de 2011, a Vic

SOBRE L’AUTORA DELS CONTINGUTS D’AQUEST NÚMERO

M. Bruna Alvarez

Llicenciada en Història per la Universitat de Barcelona el 2000. Es dedica professionalment a l’arqueologia. Estudiant d’Antropologia des del 2007, i mare des del 2008 (repetint l’experiència en breu), es veu immersa en un procés de reflexió entre el seu àmbit professional, les desigualtats de gènere i la maternitat, fet que fan conjuminar els seus interessos universitaris en l’àmbit de l’Antropologia de Gènere, on des del 2009 col·labora amb el grup AFIN.

Ha participat en diversos congressos amb comunicacions centrades en la temàtica del món laboral i l’exercici de la ma/paternitat en jornades com “Noves ma/paternitats”. Facultat de Geografia i Història UB (16 de novembre del 2010), o “Mothering and Motherhood in the 21st century: Research and Activism Conference”. Lisboa. Portugal (18-19 Febrer, 2011).

El 2010 va obtenir la *Illa Beca de Recerca Maria Verger* atorgada per la Regidoria de Polítiques de Gènere de l’Ajuntament de Terrassa amb un projecte d’investigació titulat: *La maternitat i la paternitat a Terrassa: passat i present (1940-2010)*.

Està a punt d’iniciar un màster en Antropologia Social que li permetrà la realització del doctorat enfocat a les construccions culturals i les pràctiques de maternitat, paternitat, mercat laboral i polítiques públiques.